

"כיצד נתנו עשרת הדברות" – יחס מסורג או יחס פשוט?

שאל וידר

היחס בין הדיברות – ר' חנניה בן גמליאל

התורה מקדישה מספר פסוקים לחווייה העצומה והרוממה של דיבור ד' אל בני ישראל במעמד הר סיני, פסוקים אשר מעניקים לנו רושם מסוים על אופן התרחשותו של המעמד הנישא.¹ הפסוקים מעניקים למאורע תפאורה ייחודית אימתנית ומרגשת, שמתוכה בורא שמים וארץ מתקשר עם בריות הארץ, במישרין וללא אמצעי ומתווך, עד אשר העם מבקש את משה שישמש עבורם מתווך בין הדיבור האלוהי וביניהם.

ברצוני להתמודד עם גישת המדרש הדין בשאלה כיצד ניתנו עשרת הדיברות, תוך ניסיון להבין את דבריו, ובעיקר להראות כיצד מבנהו הייחודי של המדרש יוצר את התשובה לשאלה זו.

המדרש במכילתא דר' ישמעאל בחדש, פרשה ח (עמ' 233 במהדורת הורביץ ורבינ) שואל "כיצד נתנו עשרת הדברות?", ומשיב תשובה ראשונה: "ה' על לוח זה וה' על לוח זה".

לפי ניסוח זה יש מקום לתמוה, הרי השאלה היא על אופן הנתינה כפעולה המתארת התרחשות ואירוע ואילו התשובה ניתנת על אופן הכתיבה!

התשובה אינה מפרשת את השאלה כניסיון לצייר תסריט המצייר את נתינת עשרת הדיברות על הר סיני, אלא כשאלה טכנית – כיצד נכתבו הדיברות על לוחות האבן.² כיוון שהיו שני לוחות הרי שיש שתי אפשרויות לכתיבת הדיברות: אחת, שהדיברות נכתבו על שני הלוחות – מחצה על מחצה; אפשרות שנייה היא שכל הדיברות נכתבו פעמיים – עשרה על לוח אחד ועשרה על לוח שני.

1 שמות יט יח-יט, שם כ טו, דברים ה יט כא-כב.

2 במקורות מקבילים מנוסחת השאלה גם על הכתיבה: "כיצד היו הלוחות כתובים?" – ירושלמי שקלים פ"ו ה"ב, מט ע"ד; סוטה פ"ח ה"א, כב ע"ד; שמות רבה מז ו; שיר השירים רבה ה, לפסוק יד. בתנחומא עקב ט השאלה היא "וכמה היו בכל לוח?".

המדרש מביא את שתי האפשרויות הללו, בדעת ר' חנניה בן גמליאל וחכמים.³

כיצד נתנו עשרת הדברות?

חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה.

[1] מגיד הכתוב "אנכי יי אלהיך" וכנגדו "לא תרצח".

מגיד הכתוב שכל מי ששופך דמים, מעלין עליו כאלו ממעט בדמות.

משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה.

והעמיד לו איקוניות ועשו לו צלמין וטבעו לו מטבעות.

לאחר זמן כיפו לו איקוניות שיברו לו צלמותיו ופסלו מטבעותיו,

ומיעטו בדמותו של מלך;

כך, כל מי שהוא שופך דמים, מעלין עליו כאילו ממעט בדמות.

שנאמר שִׁפְךָ דַם הָאָדָם וגו' "כי בצלם אלהים עשה את האדם" (בראשית ט ו)

[2] כתוב "לא יהיה לך" וגו' וכנגדו כתוב "לא תנאף".

מגיד הכתוב שכל מי שהוא עובד עבודה זרה,

מעלין עליו כאילו מנאף מאחר המקום,

שנאמר "האשה המנאפת [תחת אישה תקח את זרים]" וגו' (יחזקאל טו לב)

ואו' "ויאמר יי אלי עוד לך אֵהָב אשה [אהובת רע ומנאפת]" וגו' (הושע ג א)

[3] כתיב "לא תשא" וכנגדו "לא תגנוב".

מגיד הכתוב שכל מי שהוא גונב, סופו לבוא לידי שבועת שוא,

שנא' הִגְנוֹב רָצַח וְנָאֵף וְהִשְׁבַּע לְשֹׁקֵר וגו' (ירמיה ז ט).

וכתיב "אַלֶּה וְכַחַשׁ וְרָצַח וְגָנוֹב" וגו' (הושע ד ב).

[4] כת' "זכור את יום השבת" וכנגדו כת' "לא תענה".

מגיד הכתוב שכל מי שהוא מחלל את השבת,

כאילו מעיד לפני מי שאמר והיה [ה]עולם,

שברא עולמו לששה ולא נח בשביעי.

וכל מי שהוא משמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם,

שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי,

שנאמר "ואתם עֲדִי נָאָם יי ואני אל" (ישעיהו מג יב).

[5] כת' "כבד את אביך" וגו', וכנגדו כתיב "לא תחמוד".

מגיד הכתוב שכל מי שהוא חומד, סוף שהוא מוליד בן שהוא מקלל לאביו ומכבד

למי שאינו אביו.

לכך ניתנו עשרת הדברות חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה, דברי ר' חנניה בן

גמליאל. (מכילתא דר' ישמעאל בחדש ח, עמ' 233-234, על פי כ"י אוקספורד 151

ובהשלמת הקיצורים)

הדיברות כזוגות

לדעת ר' חנניה בן גמליאל, עשרת הדיברות נחלקו לשני לוחות, לוח א' ולוח ב', חמישה

הראשונים בלוח א' וחמישה האחרים בלוח ב'.

ר' חנניה מחזק את דבריו ופותח כמה שסיים: "לכך נתנו עשרת הדיברות חמשה על

לוח זה וחמשה על לוח זה". "נתנו" ולא "נכתבו". לכאורה לפנינו מבנה סביר והגיוני:

חלוקה שווה לשניים. אך חידושו של ר' חנניה בן גמליאל הוא הקשר והיחס הפנימי בין

דיבר בטור אחד לדיבר שמולו בטור השני, בהיותם זוג.

הרעיונות עצמם, לפחות חלקם, באים בספרות תנאים, אך לא כהעמדת זוגות של

הדיברות – ראה למשל על הזוג הראשון, "אנכי" ו"לא תרצח", דברי ר' עקיבא

בתוספתא [יבמות פ"ח ה"ז, עמוד 26 במהדורת ליברמן]: "ר' עקיבא אומר כל השופך

דמים הרי זה מבטל את דמות, שנאמר 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך' [בראשית ט ו].

וכן ביחס לזוג השלישי, "לא תשא" ו"לא תגנוב", ראה תורת כהנים [קדושים, פרשה ב'

ה"ה]: "לא תִּגְנוֹבוּ וְלֹא תִּשְׁכַּחוּ וְלֹא תִּשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ. וְלֹא תִּשְׁבַּעוּ בִּשְׁמִי לְשֹׁקֵר"

[ויקרא יט יא-יב] הא אם גנבת סופך לכחש, סופך לשקר, סופך להישבע בשמי לשקר".

דרשות הללו אינן עוסקות בעשרת הדיברות, וודאי שאינן יוצרות זוגות של דיברות.

ראוי לעיין ולבדוק כיצד מציג ר' חנניה בן גמליאל את מערכת היחסים בין הדיברות,⁴

ועיין זה יביא אותנו להבנה מדוע ניתנו הדיברות באופן שיש לכל דיבר, דיבר כנגדו.

מבנה כללי

כמובא במדרש, הזוגות הם כדלהלן: 1. אנכי – לא תרצח; 2. לא יהיה – לא תנאף; 3.

לא תשא – לא תגנוב; 4. שבת – לא תענה; 5. כבד – לא תחמוד.

4. אנו נחשלים מדעת חכמים ומעין וניתוח הפסוקים שהובאו כראיה לדעתם.

3. את דעת חכמים ראה להלן.

מה הוא היחס בין הזוגות?⁵

ראשית, לכל דיבר יש דיבור אחר כנגדו, כך שלדעת ר' חנניה בן גמליאל מיקום הדיבר מול הדיבר שכנגדו יוצר ביניהם יחס, מעין "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב' יח), המופיע ביחס לאיש ואשה כשני צדדים המשלימים זה את זה.⁶

כיצד עוזר ומסייע דיבר, לדיבר שלמולו?

יש להדגיש כי אין לפנינו לוח עדיף על הלוח שכנגדו. הבחנה זו חשובה, כי למרות שלוח א' כולל את המצוות שבין אדם למקום, ונכתב ראשון, אין הוא עדיף על לוח ב' הכולל את מצוות בין אדם לחברו.⁷ ולמרות שבאופן טבעי בני אדם נוטים לכבד ולהחשיב יותר את המצוות שבין אדם למקום, אין מגמת המדרש לומר שהדיברות שבלוח א' מחזקים את הדיברות שמולם בלוח ב', אלא הם אומרים ללוח ב' [בין אדם לחברו] שאף הוא חשוב לא פחות מהמצוות [בין אדם למקום] המופיעות בלוח א'.

להבנת, העיון במדרש מראה שיש בלוח ב' דיברות התומכים בדיברות שבלוח א' ומציגים אותם ברמה אנושית וברורה יותר מאשר דיברות על-טבעיים רמים ונישאים, ברובד שבין האדם למקום. ומכאן, שלוח א', שאופיו במהות הוא על-טבעי, זקוק לפרשן שהוא לוח ב', העומד על הרובד הטבעי האנושי.

לפיכך ניתן ללמוד כי אין דיבר עדיף וייחודי, כיוון שכל דיבר מואר וברור יותר בזכות הדיבר שכנגדו, המאיר אותו.

5 את היחס שבין דיבר לדיבר כווג, כמובא במדרש, פירש באריכות בעל "כלי יקר" (ר' שלמה אפרים מלונטשיץ, חי בסוף המאה ה־ט"ז תחילת המאה הי"ז, שהיה תלמיד המהרש"ל ושימש כראש ישיבה בפראג).

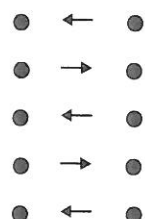
הדיבר האחרון בלוח א', "כבד את אביך ואת אמך", מהווה חוליית מעבר בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו שבלוח ב', היות ומהותו כוללת מהויות שבין אדם למקום (קידושין ל"ב) וכמובן בין אדם לחברו [הוריו]. הרמב"ן על הפסוק "כבד את אביך ואת אמך" בד"ה והנראה מביא את ספר יצירה בענין החלוקה של חמישה דיברות כנגד חמישה, כאשר הוא עצמו מחלק בין לוח תורה שבכתב ללוח תורה שבעל פה. נוסף לכך הרמב"ן מקשר כל דיבר לדיבר שאחריו לפי סדר אמירתם, כפי שהדבר מופיע באופן חלקי במכילתא דרשב"י על אתר.

6 מדרש תנחומא עקב י מקשר בין שני הלוחות כנגד שמים וארץ, ח תן וכל ה, כנגד שני שושבינין וכנגד שני עולמים.

7 כאשר הדיבר האחרון בלוח א', "כבד את אביך ואת אמך", מהווה דיבר מעבר בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו שבלוח ב', היות ומהותו כוללת מהויות שבין אדם למקום (קידושין ל"ב ע"ב למטה) וכמובן בין אדם לחברו [הוריו]. הרמב"ן, על הפסוק "כבד את אביך ואת אמך", בד"ה והנראה [מס' 2], מביא את ספר יצירה בענין חלוקה של חמישה דיברות כנגד חמישה, כאשר הוא עצמו מחלק בין לוח תורה שבכתב ללוח תורה שבעל פה. נוסף לכך הרמב"ן מקשר כל דיבר לדיבר שאחריו לפי סדר אמירתם, כפי שהדבר מופיע באופן חלקי במדרש מכילתא דרשב"י על אתר.

זוגות מסורגים ותפורים

לדעתי, חידוש נוסף של ר' חנניה בן גמליאל הוא אופן המעבר מזוג אחד לזוג שאחריו. מבנה המדרש מאפשר לנו לראות שכל עשרת הדיברות חטיבה אחת הם, כעין שתי יריעות המשכן החוברות אחת אל אחותה הנתפרות יחד⁸ והופכות ליריעה אחת על ידי תפירה נגדית. זאת, מכיוון שלאחר המשפט "מגיד הכתוב" וכו' שבכל זוג, נמצא מבנה מסורג של פתיחה בלוח ב' [לא תרצח] מעבר ללוח א' [אנכי] ולאחר אחיות המחט בלוח א' תמשיך התפירה בזוג השני – מלוח א' [עבודה זרה] חזור ללוח ב' [לא תנאף], ותזור חלילה – באופן הבא:

ר' חנניה בן גמליאל יכול היה לזווג בין הלוחות לאורך כל הדרשה באופן שהמעבר יהיה מצד אחד בלבד לצד שכנגדו, מלוח א' ללוח ב', או להפך, אך באופן זה מערכת היחסים שבין הדיברות היתה סתמית יותר. לפי ר' חנניה בן גמליאל יש לפנינו מלאכת מחשבת של תופר שני לוחות כאילו הם שתי יריעות.

פסיקתא רבתי

בפסיקתא לעשרת הדיברות המובאת בפסיקתא רבתי פרשה כ"א, סדר הדברים פשוט יותר, "מובן יותר",⁹ אך הוא מאבד את חוזק הקשר ועומק הפשר שיש במכילתא, כפי שאני מנסה להראות כאן.

נאמרו חמשה הדיברות האחרונים כנגד חמשה הדיברות הראשונים.

[1] "לא תרצח" כנגד "אנכי". אמר הקב"ה: אם רצחת מעלה אני עליך כאילו [אתה] ממעט הדמות.

8 בעקבות ׳תפירת׳ את האֵל והיה אחד״ (שמות כו יא).

9 וכן מובא במדרש הגדול לשמות כ' י"ד, מהדרות מרגליות עמ' תלג, שאף שהוא פותח בהבאה מהמכילתא (ראה שם שו" 3-1), הוא ממשיך על פי המבנה הפשוט ולא המסורג של הפסיקתא.

[2] "לא תנאף" לא יהיה לך". אמר הקב"ה: אם נאפת מעלה אני עליך כאילו אתה עובר עבודה זרה.

[3] "לא תגנוב" "לא תשא". תני רבי חייא: "לא תגנוב, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו". שאם גנבת סופך לכחש, סופך לשקר, סופך לשבע בשמי לשקר.

[4] "לא תענה" "זכור". אמר הקב"ה: שאם העדת עדות שקר על חבריך מעלה אני עליך כאילו העדת עלי שלא בראתי עולמי בששה ולא נחתי בשביעי.

[5] "לא תחמוד" "כבוד". גייס מן הגדר ולוקים מן סוסיתה היו מגנבים נשותיהם של אילו, ואלו בנשותיהם של אלו. לימים נפלה קטטה ביניהם, זה הרג את אביו וסבור שאינו אביו (פסיקתא רבתי, פסיקתא לעשרת הדיברות, כא, מהדורת איש-שלום קז ע"ב-קח ע"א, על פי כ"י פרמה 1240, בהשלמת הקיצורים).

לעומת המבנה הפשוט שבפסיקתא, במכילתא ראינו מבנה מורכב ומעמיק, מבנה מסורג. מהמבנה שבמכילתא אפשר להבין את עשרת הדיברות כמערכת אחת ובעקבות זאת את כל המצוות כולן שמיקודן, מגמתן ואופן עשייתן, שונים זה מזה, אך יחד חוברות ותפורות כל המצוות כדי להציג מערכת אחת שלמה וכוללת. ובדימוי אחר: כמו אבריו של האדם, שכל איבר חשוב וחיוני לעצמו אך זקוק לקשר עם האיברים האחרים על מנת לחיות באופן מלא וממשי ולא חלילה פגום או חלקי.

כך, שאף אם מסיבה מסוימת שני לוחות לפנינו, בפועל הלוחות קשורים זה לזה, ולא רק מתייחסים לוח אל לוח, אלא אגודים ותפורים זה עם זה בקשר אמיץ כלוח אחד שלם.

דעות אחרות

התפיסה שהצגנו בולטת עוד יותר לאור הדעות האחרות, שאינן מנסות כלל לקשור את הלוחות זה עם זה אלא עוסקות במספר הדיברות שהופיעו על כל לוח, כדעת חכמים המופיעה בהמשך המכילתא:

וחכמים אומרים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה.

שנאמר "את הדיברות האלה דָּבַר יי אל כל קהלכם" (דברים ה יח).

ואומר "שני שְׁדִיךְ כשני עֶפְרָיִם [תאומי צְבִיָּה]" (שיר השירים ד ה).

ואו' "ידי גלילי זהב" וגו' (שם ה יד).

הדרשן מביא שני פסוקים משיר השירים שעוסקים באיבר אחד שיש לו שני צדדים ככפילות. אך הפסוק הראשון המובא מספר דברים (ה יח) המשכו הוא החשוב לענייננו: "...ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אליי"; וכיוון שהיו עשרה דברים ושני לוחות הרי שנכתבו "עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה".

במקורות האמוראים מובאות גם דעות נוספות:

כיצד היו הלוחות כתובים?

[1] ר' חנניה בן גמליאל אומר: חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה.

[2] ורבנין אמרין: עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה,

דכתיב "ויגד לכם את בריתו אשר צָנָה אתכם לעשות עשרת הדברים" (דברים ד יג), עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה.

[3] רבי שמעון בן יוחי אומר: עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה,

דכתיב "ויגד לכם את בריתו אשר צָנָה אתכם לעשות עשרת הדברים" (שם), עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה.

[4] רבי סימאי אומר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה: "מזה ומזה הם כתובים" (שמות לב טו), טטרגונה [=מצולע בעל ארבע צלעות] (ירושלמי מסכת סוטה פ"ח ה"ג דף כב ע"ד = שקלים פ"ו ה"א, מט ע"ד).

לפי ר' שמעון בן יוחי, המשתמש אף הוא בפסוק של חכמים, נצטרך להציע כי הבנתו בפסוק היתה על פי הפעלים: "ויגד" – פעם אחת עשרת הדיברות; "לעשות" – פעם שנייה עשרת הדיברות. ומכיוון שהיו שני לוחות, ולשיטתו הדיברות לא נחלקו (כחכמים), היו על כל לוח עשרים דיברות. כנראה מדובר שבכל לוח נכתבו עשרת הדיברות משני צידיו, שגם המסתכל מן הצד השני יוכל לראות ולקרוא אותם.

ר' סימאי משכלל את הרעיון עוד יותר. הדימוי שלו הוא, כנראה, שהלוחות היו כעין מנסרה שמכל צידה יוכלו הצופים לקרוא בה. ייתכן שלימודו של ר' סימאי מהפסוק נובע מכך שבפסוק מופיעה פעמיים המילה "לוחות" יחד עם התיאור "משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים" – הרי שיש לפנינו כפילות: לוחות "מזה ומזה", כלומר ארבע צלעות.¹⁰ ככל שניתן לראות מעדיות חזותיות דעת ר' חנניה בן גמליאל היא הרווחת, ואף אין למדרש צורך להביא מקור שיחזק את דעתו.¹¹

10 ראוי לציין שהדעה הרביעית בנויה על המספר ארבע – "ארבעים על לוח זה". על תופעה דומה הצביע מ' כ"ץ, ראה מאמרו "ארבע כוסות בליל הסדר בראי האגדה", דרך אגדה א (תשנ"ח), עמ' 15.

11 ראה גב"ע צרפתי, "לוחות הברית כסמל היהדות", עשרת הדיברות בראי היהדות, בעריכת בן-ציון סגל, ירושלים תשמ"ו, עמ' 353-387.

דעת ר' חנניה בן גמליאל – עיון נוסף

נחזור אל דעת ר' חנניה בן גמליאל. אם נתמקד ביחסים שבין הזוגות, במבט כולל ניתן לדעתי להבחין בשתי מערכות יחסים ייחודיות לדיברות, כדלהלן.

"מעלין עליו" מול "סוף"

ניתן לחלק את הזוגות לשתי חטיבות, על פי ביטויי לשון מרכזיים: שני הזוגות הראשונים ושלושת הזוגות האחרונים.

א. "מעלין עליו" – בשני הזוגות הראשונים מופיע המונח "מעלין עליו". כאן ניתן להבדיל בין הזוג הראשון לזוג השני. בזוג הראשון יש פסוק אחד, וניתן להסיק ששופך דם האדם פוגע בצלם אלוהים. בזוג השני יש לנו שני פסוקים שאפשר לדורשם בגזירה שווה: מהמילה "מנאפת" ניתן להסיק שניאוף תחת האלוהים הוא ניאוף בין-אישי. אף שגם בשאר הזוגות ניתן היה לדרוש בתבנית "מגיד הכתוב שכל מי ש... מעלין עליו", נראה שיש דגשים נוספים ביחס למערכות היחסים בין הזוגות. נפתח את הדבר. בחטיבה הראשונה "מעלה עליו הכתוב" זהה מבחינתנו לרושם שהדבר יוצר. כלומר, מהו בעצם ערכו של המעשה – אל תשפוט את מעשה החטא קל ופשוט ערך אלא העלה בעיניך ושווה מעשה זה לעבירה חמורה ביותר.

ב. "סוף" – מספר מערכות יחסים בין הזוגות.

בזוגות 3 ו-5 ניתן לראות את התוצאות של המעשה. דהיינו, הדגש אינו על האדם, שאינו מסוגל להעריך נכונה את חומרת עבירתו, כלפי האדם או כלפי אלוהיו.¹² אלא הדגש הוא על אדם העובר עבירה ומשוכנע שבכך העניין הסתיים ואין שום השלכות למה שעשה.

אך בכך שוגה האדם! בקרוב הוא יידרש להשיב מניין החפץ שברשותו, ומכאן יכשל בלשונו וישבע שבועת שקר. כאן מציג המדרש שתי אפשרויות: מהזוג השלישי – "לא תשא / לא תגנוב" – נלמד שעבירה אחת תגרור עבירה נוספת בהכרח. זוג חמישי – "כבוד / לא תחמוד" – מרחיק לכת ומתאר שהתוצאה עתידה לבוא בשלב רחוק ומאוחר יותר ונסתר מהעין.¹³

כלומר, מלבד מה שלמדנו מהזוג השלישי, שיתכן שהגונב מעלה על דעתו שידוקק לשקר בעתיד הקרוב, ולפיכך גניבה מובילה לשבועת שקר בטווח הקרוב, בא הזוג

12 כפי שלמדנו בחטיבה הראשונה (זוגות 1 ו-2).

13 הספורנו, בד"ה לא תחמוד, מחבר את לא תחמוד לגזל: "כי תחמוד תגרום את הגזל, כענין עכן יִאָחֲמֶם וְאִתָּם" (יהושע ז כא).

החמישי ומלמדנו שתוצאת החמדה תחבטא בשלב מאוחר יותר ותפגע רק בדור הבא, בשלב הנסתר מהעין בדומה למעשה החטא שנסתר מעין רואה. בזוג הרביעי לא מופיעה המילה "סוף" אלא הפועל "מעיד". כלומר, התוצאה היא מיידיית כיוון שפעולה כלפי שמים מהווה אמירה ישירה כלפי שמים. ונרחיב לקמן.

כאילו ממצט בדמות

זווית נוספת לחלוקת הזוגות (לפי התוכן ולא לפי ביטויי לשון) – זוג מס' 1, "אנכי / לא תרצח", וזוג מס' 4: "שבת / לא תענה".

בזוג מספר 1 מופיע משל כתוספת, ואין כאן הסתפקות בהוכחה מהפסוק המובא.¹⁴ המשל מציג לנו את איסור "לא תרצח" כאיסור שמן המעלה הראשונה, היות ומולו ניצב הדיבר שבו הקב"ה התגלה לעם ישראל כאל, כאל מוציאם ממצרים. בנמשל, בני האדם במלכות הארץ הם המטבעות שיצר המלך עם דיוקנו עליהם, ובמשך הזמן מיעוט בני האדם את דמותו של המלך. הרצח מהווה מיעוט דמותו של מלך.

פירושו של דבר, שאין האדם הנפגע הבלעדי כאן בהיותו בצלם אלוהים, אלא כביכול נתמעטה השכינה ותש כוחה; נפגם משהו במלכות שמים – מעין כלי זמר מצוי בשמים ונדם קולו. כאן פגיעה בנפש מהווה פגיעה ישירה באל. מקומו של המשל כאן נצרך במיוחד, כיוון שלא ניתן לכאורה לעלות על הדעת שפגיעה בנפש גוררת אחריה השלכות נוספות מעבר לפגיעה באדם הנרצח. אך אומר הקב"ה לרוצח: פגעת בי, פגמת בשכינה. והמשל מצייר לשומע דרשה שהשתת דיוקן המלך במטבע לכאורה מעשה פשוט הוא, אך האם היית מעז לעשות כן למלך עצמו? כך אל תעלה על דעתך לרצוח אדם!

בזוג הרביעי – "שבת / לא תענה" – יש זווית נוספת לקשר בין הדיברות, זווית חיובית. בכל מערכות היחסים שבין הזוגות היחס מתפתח דרך המעשה השלילי. זאת אומרת אם אדם עבר על א' בהכרח יעבור על ב'; אך כאן מוצג ערוץ נוסף: יש אפשרות שאדם יקיים את א' וממילא, כביכול יקיים את ב'.

זאת אומרת, פעולת האדם בשבת היא דו-כיוונית: שמירת השבת היא עדות וחילול השבת היא גם כן עדות.

בדרך כלל אדם הרואה פשע יכול להימנע מלהעיד עליו. אי מתן עדות יוצר בהכרח מציאות של היעדר פשע – כאילו הפשע כלל לא אירע, כיוון שאין עדות המעידה על קיומו. כאן המדרש מציג את חילול השכמעה של עדות – כאמירה, כהצהרה, שאין בורא לעולם.

14 כפי שנעשה בארבעת הזוגות שבהמשך המדרש.

אך אפשר אחרת: ניתן לפעול באופן שכולו עדות והצהרה האומרת שיש בורא לעולם שברא בשישה ימים ונח בשביעי. אדם ששבת מכל מלאכה באופן סביל, ולכאורה לא עשה פעולה ממשית במשך השבת, מביע בכך עדות פעילה וחיה. בניגוד לעבודה זרה, שיש בה העדפה של דמות ותבנית מזה ש"אין לו דמות הגוף", בשני הזוגות האחרונים יש ביטוי של מחיקת הקב"ה ח"ו, והדבר חמור יותר מהעדפת האחר על פניו.

סיכום

בשונה מהתפיסה הבסיסית את לוח האבן כדבר מוצק ונוקשה, בין הדיברות החקוקים בו יש תנועה של רצוא ושוב. זו מערכת חיה ונושמת של השפעה הדדית, המלמדת שאין להיות מושפעים מהראייה השטחית של האדם, שאינו יכול להעריך נכונה את מעשה העבירה – הן את ערכה ומשקלה והן את פעולתה והשפעתה – לא בהווה, לא בעתיד הקרוב, ובוודאי שלא בעתיד היותר רחוק. השפעות אלו ידועות לבורא שמים וארץ בלבד. סדר כתיבת דיברותיו של הבורא ללמדך בא, שהוא נתנם זוגות וזוגות והביאם אליך על מנת ללמדך לראות את הקשר בין הדיברות כולם ובין לוח אחד ללוח שכנגדו, ולהבחין על ידי ר' חנניה בן גמליאל כיצד כל דיבר ודיבר מדבר אליך ישירות, יחד עם הדיבר שלצידו. וכך, יחדיו תפזרו הדיברות שבלוח האחד לדיברות שבלוח האחר. יחד הם אומרים אמירה שלימה וכוללת המקנה לאדם ראייה שאינה מקומית, שטחית וצרה, אלא מורכבת יותר. זו ראייה המשלבת על פי מעשי האדם את הפן המיידי עם הפן העתידי, יחד עם עדות על בורא עולם לכדי יצירה אחת רבת פנים.